

GÁL ANDOR*

Az ajándékozási szerződés jogtörténeti vonatkozásai, kitekintéssel a hatályos polgári jog szerinti szabályozásra

I. Bevezetés

Az ajándékozási szerződést érintő rövid jogtörténeti áttekintő munkámat a római jog vonatkozó rendelkezéseinek ismertetésével kezdem, mivel a szabályozás részletességére és dogmatikai rendszerezettségére tekintettel olyan kiindulópontként szolgál, amely a későbbi korok vizsgálata során viszonyítási alapot, elemzési szempontot jelenthet.

A későbbiekben sorra kerülő és korántsem teljes körű magyar jogtörténeti áttekintés a Tripartitum, az 1795. évi tervezetek, az Osztrák Polgári Törvénykönyv (Optk.), és az 1900-as évek elején napvilágot látott törvénytervezetek, valamint az 1928-as Magánjogi Törvényjavaslat vonatkozó rendelkezéseinek ismertetését tűzi ki célul. Az egyes szövegtervezetek, illetve normaszövegek összevetése jelenthet ugyanis adott esetben elemzési szempontot az első Polgári Törvénykönyv (1959. évi IV. törvény), valamint a 2014. március 15. napjától hatályos új kódex (2013. évi V. törvény) vonatkozó rendelkezéseinek vizsgálatakor.

II. Ajándékozás szabályai a római jogban

Az ajándékozás (*donatio*) jogintézményére vonatkozóan már a *preklasszikus kori* római jogban találunk szabályozást. A Kr. e. III. században keletkezett *lex Cincia* megtiltotta ugyanis, hogy egy meghatározott mértéken túl ajándékozni lehessen. Ennek a törvénynek – *lex imperfecta* jellegéből adódóan – szankciója azonban nem volt, így a gyakorlatban a mértéken felüli ajándékozások is érvényesek voltak.¹ A posztklasszikus korban pedig a *lex Cincia* szabályai *desuetudo* következtében el is tűntek a római jogból.

* tanársegéd, SZTE-ÁJTK

¹ FÖLDI ANDRÁS-HAMZA GÁBOR: *A római jog története és institúciói* (Brósz Róbert és Pólay Elemér tan-könyvének alapulvételével). Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2011. 544–545. pp.

Annak ellenére, hogy a *klasszikus korban* az ajándékozási szerződés még nem volt önálló jogintézmény, a már meglévő szabályozás annyiban előrelépést mutatott, hogy körvonalazta a szerződés lehetséges tárgyait:

- tulajdon vagy idegen dologbeli jog átruházása (*dando*),
- követelési jog engedményezése (*cedendo*),
- más tartozásának átvállalása (*obligando*),
- más tartozásának elengedése (*liberando*).²

A klasszikus kori szabályozás lehetővé tette továbbá az ajándékozási ígéret mint kötelmi jogi igény bírói úton való érvényesítését, ha az formális volt, vagyis stipulatioba foglalták.³

A *jusztiniánuszi jog* már részletesebben szabályozza ezt a szerződéstípust, ebben a korban jelenik meg a *pactum donationis* jogintézménye, valamint megtörténik az ajándékozási ígéret és a konkrét ajándékozási aktus különválasztása oly módon, hogy előbbi is kötelemfakasztó hatályúvá teszi.⁴ A jusztiniánuszi jog alapján az ajándékozási szerződés legalapvetőbb ismérvei a következőképpen határozhatóak meg:

- az ajándékozó vagyonának csökkenése,
- a megajándékozott vagyonának növekedése,
- *animus donandi* (ajándékozási szándék) megléte,
- tárgya bőkezűségből (*intentio liberalis*) tett ingyenes juttatás,
- az ajándék elfogadása a megajándékozott által.⁵

Ezek alapján az ajándékozás az ajándékozó vagyonát csökkentő, a megajándékozott vagyonát növelő, bőkezűségből (*liberalitas*) tett olyan ingyenes juttatás, amelyet a megajándékozott elfogadott.⁶

A jusztiniánuszi jog rendelkezett továbbá az ajándékozó *felelősségéről* is, amely – ingyenedős lévén – értelemszerűen enyhébb volt, mint az eladóé, hiszen csak dolusért és culpa lataért felelt. A megajándékozott pedig csak akkor tartozott helytállni az ajándékozó hitelezőivel szemben, ha azok az ajándékozó vagyonából magukat nem tudták kielégíteni, ebben az esetben a jóhiszemű megajándékozott csak a meglévő gazdagodása erejéig felelt, míg a rosszhiszemű teljes kártérítéssel tartozott.⁷ Császárkorban megjelenő sajátosság volt, hogy a megajándékozott akkor is felelt, ha az ajándékozás valamilyik kötelesrésze jogosult vagyoni igényét sértette.

Az ajándék *visszakövetelhetőségének* kérdése már a római jogban is jelentkezett. Az ajándékígéret visszavonására, illetve a már juttatott ajándék visszakövetelésére főszabály szerint nem volt lehetőség, egyetlen kivételt a durva hálátlanság esete képezett. Nem lehetett azonban visszakövetelni ezen okból sem az ún. viszonzó ajándékot (*donatio remuneratoria*), amelyet az ajándékozó a megajándékozott valamely korábbi

² MOLNÁR IMRE–JAKAB ÉVA: *Római jog*. Leges, Szeged, 2012. 322. p.

³ SZALMA JÓZSEF: *Az ajándékozási szerződés – különös tekintettel a magyar Ptk. rekonstrukciójára*. Jogtudományi Közlöny 2004/5. 169. p.

⁴ FÖLDI–HAMZA 2011, 545. p.

⁵ MOLNÁR–JAKAB 2012, 321–322. pp.

⁶ FÖLDI–HAMZA 2012, 545. p.

⁷ FÖLDI–HAMZA 2012, 546. p.

cselekménye ellentételezéseként adott (pl. életmentőnek hálából juttatott ajándék, találonak adott jutalom).⁸

Az ajándékozási szerződéssel *rokon jogintézményekkel* találkozhatunk a kötelmi jog körén kívül is, amelyeknek az ajándékozástól történő dogmatikai szempontú elhatárolása a hatályos polgári jogban is meghatározó jelentőséggel bír, így a kérdés már a római jog kapcsán sem mellőzhető. Ezek a hasonló jogintézmények pedig a házassági vagyongyog területén a *donatio ante nuptias*, valamint a *donatio propter nuptias*, míg az öröklési jog körében a halál esetére szóló ajándékozás (*mortis causa donatio*) és a halál esetére szóló egyéb juttatás (*mortis causa capio*).

A *donatio ante nuptias* a jegyajándék előképét jelenti, hiszen ez egy olyan ajándékozást foglalt magában, amely során a vőlegény ingyenesen juttatott előnyt a menyasszony részére, és erre a jogügyletre az ajándékozás általános szabályait kellett alkalmazni.⁹ Ezzel szemben a *donatio propter nuptias* értelmében a férj adott vagy ígért ajándékot a feleség részére a házasság megszűnése esetére, amelynek célja az volt, hogy a feleség megélhetése a férj halála után is biztosított legyen. Ebből következett az a logikus szabály, hogy ez a fajta ajándék csak akkor járt az özvegynek, ha a házasság a férj halálával, vagy nem a nő hibájából bekövetkező válás miatt szűnt meg.¹⁰ Utóbbi két ajándékozási típus gyakorlati jelentőségét növelte az a szokásjogi rendelkezés, amelynek értelmében a házastársak közötti – szokásos mértéket meghaladó – ajándékozás a házasság fennállta alatt érvénytelennek minősült. A római jog ebben a körben tett említést a hozományról, azonban ennek a jogintézménynek a dogmatikai karaktere nem hordoz magában kifejezett ajándékozási jelleget, így részletesebben nem is teszünk róla említést.¹¹

A halál esetére szóló ajándékozás már a római magánjogban is Janus-arcú jogintézmény volt, hiszen kötelmi jogi és öröklési jogi jellemzőket egyaránt hordozott magán. A kötelmi jogi jellegét erősítette, hogy alakszerűtlen megállapodással jöhetett létre és az örökléstől függetlenül érvényesült, vagyis akkor is hatályos volt, ha az ajándékozó után nem maradt örökös.¹² A következő sajátosságok alapján azonban mégis inkább az öröklési jogba való besorolása indokolt már a római jog szabályozása alapján is:

- ahhoz a feltételhez kötött jogügylet, hogy a megajándékozott az ajándékozót túlélje, ez pedig öröklés jogi jellemző,
- nem érintették az élők közötti ajándékozással kapcsolatos egyes korlátozások (pl. házastársak egymás között is köthettek ilyen jogügyletet),
- egyes speciális öröklési jogi rendelkezések (pl. *quarta Falcidia*) kiterjedtek rá.¹³

⁸ FÖLDI-HAMZA 2012, 546. p.

⁹ MOLNÁR-JAKAB 2012, 163. p.

¹⁰ MOLNÁR-JAKAB 2012, 163. p.

¹¹ A hozomány a feleség családja által a házasság megkönnyítése céljából a férjnek juttatott vagyont jelentette, amely a házasság megszűnése esetén visszakövetelhető volt. Azonban ez a vagyontömeg lényegében a feleség örökrészét jelentette, hiszen a manusos házasság megkötésével az agnatióból kivált, így öröklési jogát elvesztette. Ebből következik, hogy a jogintézmény jellemvonásait figyelembe véve nem sorolható az ingyenes jogügyletek körébe, így az ajándékozás kapcsán a részletesebb elemzésétől el lehet tekinteni.

¹² FÖLDI-HAMZA 2012, 662. p.

¹³ FÖLDI-HAMZA 2012, 662. p.

A halál esetére szóló egyéb juttatásra példaként az az eset hozható, amikor az örök-hagyó olyan feltételt tűzött az örököse vagy hagyományosa számára, melynek értelmé-ben meghatározott vagyoni előnyt kellett juttatnia egy harmadik személy részére, aki azt ingyenesen – *mortis causa capioként* – szerezte meg.¹⁴

A fentiekben ismertetettek alapján láthatóvá vált, hogy a római kötelmi jog – külö-nösen a jusztiniánuszi jog – is már ismerte az ajándékozást mint magánjogi jogintéz-ményt, sőt annak tartalmi meghatározást is adott, emellett olyan ismérvekkel ruházta fel ezt a jogügylet-típust, amelyek a hatályos polgári jogban is visszaköszönnek. Fontos azonban leszögezni, hogy a római joganyagot a korai időszaktól kezdve egészen a iustinianusi jog időszejéig vizsgáló romanista jogtudósok (pl. Savigny, Molitor) mun-kássága alapján egyértelműen és világosan nem következtethető ki e jogintézmény pon-tos rendszertani elhelyezése, nevezetesen az, hogy az ajándékozás ebben a korszakban egyoldalú vagy kétoldalú jogügyletnek számított-e.¹⁵ Ebben a körben elegendő utalni csupán arra, hogy a *lex Cincia* még kétségesse teszi az ajándékozás szerződés-jellegét, míg „azon Ulpianus-forráshely, mely a *pactum donationis* körében az elfogadás kérdé-sét döntő jelentőségűnek véli, már az ajándékozási jogügylet kétoldalú jellegét erősí-ti.”¹⁶

III. Az ajándékozási szerződés megjelenése a magyar magánjogban

1848-ig a magyar magánjogot alapvetően a szokásjogi szabályok határozták meg, ame-lyeket elsőként Werbőczy István kísérelt meg jogkönyvében összegyűjteni a 16. század elején. A *Tripartitum* alapvetően a szerződések két típusát különböztette meg: az örök-bevallást és az időleges bevallást. Az örökbevallás körébe Werbőczy beleértette az adásvételt mellett a csere és az ajándékozás jogügyleteit is.¹⁷ Az I. Rész 77. címe rögzíti, hogy az ajándékozó az ajándékozást követően nem tarthat igényt az ajándékra, az ilyen perlekedést nem lehet megengedni.¹⁸ A Hármaskönyv tehát ismerte az ajándékozás in-tézményét, jóllehet arról részletesen nem szólt, azonban generálisan biztosította a jogot arra, „*hogy minden úr és nemes saját fekvő jószágairól szabadon rendelkezhetik.*”¹⁹ Ez az általánosan biztosított jog azonban nem vonatkozott az ősiség miatt az ősi birtokra, valamint az adománybirtokra sem.²⁰

A Hármaskönyv *expressis verbis* szól továbbá a hitberről és ezzel kapcsolatban a jegyajándékról: „*Továbbá a hitbérek és jegyajándékok fizetésére nézve szükséges meg-jegyezünk azt, hogy ámbár a hitbér: "dos" (a melyből a "dotalitium" szó ered) és az*

¹⁴ FÖLDI-HAMZA 2012, 662. p.

¹⁵ DELL'ADAMI REZSŐ: *Az ajándékozás*. Jogtudományi Közlöny (15) 1880. 273. p.

¹⁶ BOÓC ÁDÁM: *Az ajándékozási szerződés néhány kérdése a magyar magánjogban*. Állam- és Jogtudomány (46) 2005. 54. p.

¹⁷ HOMOKI-NAGY MÁRIA: *Magánjogi jogesetek a bírói gyakorlat tükrében. Adalék a magyar magánjog 18-19. századi történetéhez*. Iurisperitus, Szeged, 2013. 51. p.

¹⁸ Werbőczy István Hármaskönyve (Fordította: Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen, magyarázó jegyzetekkel kíséri: Márkus Dezső) in: Magyar Törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás. Franklin-társulat, Bu-dapest, 1897. 153. p.

¹⁹ HK I. 57.

²⁰ HK I. 58. Hogy az ősi fekvő jószágokat az apa, a fiuk sérelmére el nem idegenítheti.

ajándék meg a jegyajándék egymástól nagyon különböznek, mi mégis a kifejezés össze-zavarásával a hitbért és ajándékot egybevéve "dotalitiumnak" vagy csakis "dos"-nak, azaz hitbérenek mondjuk. S ez nem egyéb, mint a mit a feleségnek szüzessége vesztéséért és elhálásáért a férjnek javaiból adnak. 1. § Jegyajándéknak pedig mindazokat az ingó javakat nevezzük, melyeket a férj vagy szülők, vagy az atyafiak, vagy bárki más, a menyegző vagy eljegyzés avagy kézfogás szertartásának idején adnak a nőnek."²¹ Maga Werbőczy is elismeri, hogy az ajándék, jegyajándék és a hitbér nem azonos fogalmak,²² azonban ezeket mégis egy kategóriába rendezi (dotalitium) anélkül, hogy az ajándékozást mint kötelmet, mint szerződést fogalmi ismérvekkel látná el. A Tripartitum az imént idézett címből is kitűnően elsősorban csak az ajándékozásnak a házassági vagyoni jogban található rokon jogintézményeivel foglalkozott.²³

A jogtörténeti vizsgálódást megnehezíti, hogy a Mária Terézia kezdeményezésére, 1768-ban felállított kúriai bírásból álló bizottság munkájának eredményeként kibocsátott döntvénygyűjtemény (*Planum Tabulare*) nem tartalmaz tisztán kötelmi jogi karakterű ajándékozási vonatkozó eseti döntést. Számos jogeset szól ugyanakkor az uralkodó által tett birtokadományozások egyes jogi problémáiról,²⁴ vagy a hatályos jog szerint a családi jog körébe sorolandó menyegzői ajándékról.²⁵ A királyi jogi aktusok – mivel a hűbéri rendszer működtetése jegyében születtek – azonban nyilvánvalóan nem magánfelek közötti jogviszonyt alakítottak ki, így vizsgálatuk érthető okokból e dolgot tárgyat nem képezheti.

A magyar magánjogi kodifikáció jelentős állomásának tekinthetők az 1795. évi tervezetek. Az egyes szerződések körében a javaslatok – tulajdonképpen Werbőczy felosztásához hasonlóan – elsősorban két nagy csoportot érintettek: az örökbevallásokat és az időleges bevallásokat.²⁶ Előbbiek eredményezték a dolog tulajdonjogának átszállását a másik szerződő félre, míg utóbbiak esetében csak a birtoklás joga volt a szerződés tárgya. Az ajándékozási szerződést – mivel tárgya a tulajdonjog átruházása – az örökbevallások között kellett volna a tervezeteknek szabályoznia, azonban a vizsgált szerződéstípus még ezekben a dokumentumokban sem nyer kifejezetten szabályozást. Az örökbevallásokra vonatkozó rendelkezésekből kiindulva – feltételezhetően az ajándékozási irányadó – olyan általános megállapításokat azonban tehetünk, hogy az ingatlan átruhá-

²¹ HK I. 93.

²² A jegyajándék és a hitbér jellegét tekintve női különjogok, amelyek értelemszerűen szoros kapcsolatban állnak a házassági vagyoni joggal. A fogalmak különbözőségére rávilágít, és a jogtörténeti vonatkozásokat részletesen ismerteti egyik tanulmányában Koncz Ibolya Katalin. KONCZ IBOLYA KATALIN: *A jegyajándék és a hitbér jogtörténeti vonatkozásai*. Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica Tomus XXX/1. 2012. 67–73. pp.

²³ Jegyajándékre nézve lásd még pl. HK I. 100., HK 105.

²⁴ Ennek kapcsán találunk döntést a királyi felség birtokadományozása esetén az adományozó (szavatossági) felelősségéről (Első rész, XIII. 143. pont), vagy az adomány „visszahúzásának” egyes módozatairól (Második rész, III., 358. pont) is. CZÖVEK ISTVÁN: *Planum Tabulare sive Decisiones Curiales*. Buda, 1825. 48. p., 122. p.

²⁵ A meghatározott „jószágra szorított menyegző ajándék” esetén, ha a feleség tudtával, de ellentmondása nélkül idegeníti el az ajándék tárgyát a férj, akkor a feleség követelési joga – hallgatólagos beleegyezésére figyelemmel – megszűnik (Második rész, III. 815. pont). CZÖVEK 1825, 358. p.

²⁶ HOMOKI-NAGY MÁRIA: *Az 1795. évi magánjogi tervezetek*. JatePress, Szeged, 2004. 148. p.

zására csak szigorú alaki és eljárási feltételek teljesülése mellett kerülhetett sor.²⁷ Ezt erősíti meg Szlemenics Pál az 1823-ban megjelent művében,²⁸ amelyben már kifejezetten az ajándékozási szerződés kapcsán tesz megállapításokat. Szlemenics szerint az ajándékozás olyan ingyenes egyezség, amely „adakozó indulatból” történik az ajándékozó saját vagyona terhére.²⁹ Ingatlan ajándékozása esetén követelményként említi, hogy az közhiteles hely vagy személy előtt, ünnepi szertartások és keretek között történjék, azonban ősi ingatlan elidegenítését – mivel az csak szükségből és fontos okból képzelhető el, és az ajándékozás nem tekinthető ilyennek – nem tartja a szokásjog alapján lehetségesnek.³⁰

IV. Az ajándékozási szerződés az Optk.-ban

1853. május 1-jétől ismeretesen hazánkban az *osztrák polgári jogi kódexet (Optk.)* léptették hatályba, így elsőként a magyar magánjog történetében a polgári jogi szabályokat elsődlegesen nem a szokásjog, hanem egy írott normaszöveg tartalmazta, és a bíróságoknak is ezt kellett követniük. Az ajándékozási szerződést az Optk. a szerződések általános szabályait követően, az egyes szerződések közül elsőként, az adásvételt és a cserét megelőzően – közelebbről a XVIII. fejezetben – szabályozta. A kódex 938. §-a a következő meghatározást adta: „*Olly szerződés, melly által valamely dolog valakinek viszteher nélkül engedtetik át, ajándékozásnak nevezetik.*”³¹ A korabeli joggyakorlat szerint a szerződés tárgya követelési jog vagy dolog tulajdonjoga egyaránt lehetett, vagyis a dolog fogalmát kiterjesztően kellett értelmezni.³² Egységes volt a judikatúra továbbá abban is, hogy kétség esetén a dolog tulajdonjogának átruházására kötött jogügyletet visszterhesnek kellett tekinteni, azaz az ingyenes juttatásra irányuló szándékot vélelmezni nem lehetett.³³ Kötelemfakasztó tény volt az ajándékozási ígéret is, amelynek következtében a megajándékozott az ajándékozóval szemben követelési jogot szerzett. Kiemelendő, hogy a kódex az ajándékozásról mint szerződésről rendelkezett, vagyis nem hagyott kétséget afelől, hogy ez a jogügylet mint kétoldalú jogi aktus értelmezendő.

Az Optk. külön szabályozta a *viszontajándékozás* esetét. Ez egy olyan szerződést jelentett, amely alapján a megajándékozott köteles volt az ajándékozó részére szintén va-

²⁷ Alaki szabályra példaként említhető, hogy az örökbevallást a vármegye közgyűlése előtt kellett tenni, az elidegenítés indokaként megfelelő okot kellett az okiratban megjelölni. HOMOKI-NAGY 2004, 159. p.

²⁸ SZLEMENICS PÁL: *Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény*. 1823.

²⁹ Szlemenics megjegyzéseit ismerteti Homoki-Nagy Mária. HOMOKI-NAGY MÁRIA: *Magánjogi jogesetek a bírói gyakorlat tükrében. Adalék a magyar magánjog 18-19. századi történetéhez*. Iurisperitus, Szeged, 2013. 61. p.

³⁰ Uo.

³¹ Szokolai István fordításának átvétele. Az Optk. kapcsán a továbbiakban is a Szokolai-fordítást veszem alapul. SZOKOLAI ISTVÁN: *Az új austriai polgári törvénykönyv magyarázata. A törvény eredeti szövegével. Második kötet*. Lukács László könyvnyomdája, Pest, 1853. 25. p.

³² HALLER KÁROLY: *Az általános polgári törvénykönyv, mint ez jelenleg Erdélyben érvényes*. Stein János kiadása, Kolozsvár, 1865. 461. p.

³³ A contrario következik ebből az, hogy a visszterhesség vélelme már a 19. század közepén is érvényesült a magánjogban.

lamilyen juttatást tenni. Ez a kötelem valójában a cserével analóg jogintézmény volt, ajándék alatt pedig azt a vagyonrészt értették, amely a kapott értéket ténylegesen meghaladta, magyarul, ha a szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékaránytalansága esetén az arányos mértéket meghaladó részre ajándékozási szándékot vélelmeztek.³⁴

A törvénykönyv az ajándékozás kapcsán *alaki feltételeket* csupán az ajándékígéret kapcsán állított. Ennek alapján, ha az ajándékozási ígéretet írásban nem rögzítették, a megajándékozandó személy követelési jogot nyert ugyan, de kereseti jogot nem, vagyis bírói úton nem tudta igényét érvényesíteni.

Az ajándékozás *terjedelmét* illetően a kódex lehetőséget biztosított az ajándékozó számára, hogy akár egész vagyonát elajándékozza, de a jövőben szerzendő vagyonra csak annyiban volt érvényes, amennyiben a meglévő vagyon felét a megszerzendő vagyontömeg nem haladja meg.³⁵

Az osztrák törvény már rendelkezett – ha csak korlátozott körben is – az *ajándékozó felelősségéről* is. Az ajándékozó csak akkor felelt a megajándékozott felé, igaz a teljes kárért, ha „tudva idegen dolgot ajándékozik el s e körülményt az ajándéktevő előtt elhallgatja.”³⁶

Az ajándékot főszabály szerint nem lehetett *visszavonni*, azonban az Optk. számos kivételt ismert. Ezeket veszem számba az alábbiakban:

szükség: erre az esetkőrré a megélhetési problémákkal küzdő ajándékozó hivatkozhat, amennyiben az ajándékozott dolog vagy annak értéke még megvan és nincs a megajándékozott hasonló helyzetben, akkor annak évenként számítandó törvényes kamataira tarthat igényt.³⁷

hálátlanság: szubjektív alapú visszavonási ok volt, amely alapján a hálátlanságot megalapozó – az ajándékozó által meg nem bocsátott – magatartás tanúsításától kezdve a megajándékozottra a rosszhiszemű birtokosra vonatkozó rendelkezéseket³⁸ kellett megfelelően alkalmazni.

tartozott tartás megrövidítése: ha az ajándékozó egyben tartásra kötelezett személy is volt, és az ajándékozás következtében előálló vagyonszökkenése miatt tartási kötelezettségét nem tudta teljesíteni, a tartásra jogosultak követelhatték tartásuk kiegészítését a megajándékozottól, sőt annak örököseitől is.³⁹

kötelesrésznek megrövidítése: a kötelesrészre jogosult, ha az örökgyő vagyónának felét meghaladó ajándékozásra már az ő életében került sor, igényt tarthat az ajándék arányos visszatérítésére, ha a tiszta hagyaték értéke nem éri el az ajándékozáskori vagyontömegének felét.⁴⁰

³⁴ HALLER 1865, 463. p.

³⁵ vö. Optk. 944. §

³⁶ Optk. 945. §

³⁷ vö. Optk. 948. §

³⁸ Az Optk. 338. §-a értelmében tehát a hálátlan megajándékozott felelt a dologban bekövetkező valamennyi kárért, továbbá tartozott kiadni az ajándékozónak azt a hasznot is, amely a sértéstől kezdve keletkezett. HALLER 1865, 466. p.

³⁹ Optk. 950. §

⁴⁰ KARVASY ÁGOST: *Az Ausztriai Általános Polgári Törvénykönyv*. Eggenberger-féle Akadémiai Könyvkereskedés, Pest, 1870.

hitelezők megrövidítése: a fedezetelvonó jogügylet egyik előképét látjuk ebben a visszakövetelési esetben, amely jogot biztosít a hitelező számára az ajándéknak a maga részére követelésére abban az esetben, ha a megajándékozott rosszhiszemű volt.⁴¹

utószülött gyermekei miatt: kiterjesztő szabályt jelent az Optk. 954. §-a a fentiekben már részletezett 947. §-ban meghatározott visszakövetelési ok vonatkozásában. Az utószülött gyermek ugyanis szükségbe jutása esetén az ajándék törvényes kamataira igényt formálhat, amennyiben szükséges tartása hiányzik.

meghiúsult várakozás speciális esete: jegyesek közötti, illetve harmadik személy valamely jegyes részére történő ajándékozása esetén az ajándékot visszakövetelheti a vétlen ajándékozó, ha a házasság megkötésére a későbbiekben nem kerül sor.⁴²

A kódex az ajándékozás körében szolt a *halál esetére szóló ajándékozásról* is. A 956. § alapján az olyan ajándékozás, amelynek csak az ajándékozó halála után kell teljesülnie öröklési jogintézményként, hagyományként értékelendő. A halál esetére szóló ajándékozás azonban csak akkor lehet kötelem, ha

- a megajándékozott azt elfogadta,
- a visszavonás jogáról az ajándékozó kifejezetten lemondott,
- erről az ajándékozó írásbeli okmányt készített és azt a megajándékozottnak kézbesítette.⁴³

Az osztrák kódex tehát normaszöveg szintjén is érzékeltette a jogintézmény kettős jellegét és külön feltételek teljesülését követelte meg ahhoz, hogy a halál esetére szóló ajándékozás szerződésként viselkedhessen.

A magyar jogrendszerre oktrojált osztrák polgári törvénykönyv az ajándékozási szerződést részletesen szabályozta és számos római jogi rendelkezés átvétele is megfigyelhető.

IV. Az ajándékozási szerződés múltja 1861-től az 1959. évi IV. törvény hatálybalépéséig

1861-et követően többé az Optk. nem volt alkalmazható hazánkban, így az 1848 előtti szokásjogi szabályok voltak irányadóak ismételten a magyar joggyakorlatban. A korszak meghatározó magánjogásza *Suhayda János* kísérte meg rendszerbe foglalni a 19. század második felének magánjogát, figyelembevéve az Országbírói Értekezlet által tett megállapításokat is. *Suhayda* az ajándékozási dogmatikai rendszerében a követelések egyes nemein (magyarán a kötelmi jog különös részén) belül az első helyen említi.⁴⁴ A szerződéstípus fogalmát illetően az Optk. szabályával egyezően alakította ki álláspontját. Érdekes módon a korabeli judikatúra e szerződéstípus hatókörét az Optk. szabályánál szélesebben vonta meg. A legfőbb bírói fórum 1875. május 23.-i 3139. sz. határozata szerint „[...] az atya által vagyonának egyik fiára holtiglan való tartás kötelezettsége

⁴¹ Optk. 953. §

⁴² Optk. 1247. §

⁴³ HALLER 1865, 470. p.

⁴⁴ SUHAYDA JÁNOS: *A magyar polgári anyagi magánjog rendszere. Az Országbírói Értekezlet által megállapított szabályokhoz és azóta a legújabb időkig hozott törvényekhez alkalmazva.* Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, Budapest, 1874. 301. p.

mellett történt átruházása ajándékozásnak tekintendő.”⁴⁵ Továbbá ajándékozás az 1875. október 29. napján 9004. sz. alatt kelt döntés szerint az „[...] oly vagyon átruházási szerződés, melynek tartalma az átruházó ajándékozási célzatáról tanuskodik, s e mellett csekély értékű, vagyis tekintettel az átruházott vagyon értékére jelentéktelen visszaszolgáltatásokkal van összekötve.”⁴⁶ A szerződés tárgyát illetően tehát a korabeli új esetjog – Zlinszky Imre szerint vitatható módon – nem korrelált teljesen a jogirodalmi álláspontokkal, valamint a korábbi (osztrák) szabályozással sem.

A szerződés formai követelményeit illetően Suhayda írásbeliséget mint az érvényességhez elengedhetetlen formai követelményt kizárólag az ingatlan ajándékozására vonatkozó szerződésre nézve fogalmaz meg. Megismétli az osztrák törvénykönyv azon szabályát, miszerint az egész vagyon elajándékozására is van lehetőség, amelynek korlátját csak a kötelelésre jogosultak kötelelésre jelenti.⁴⁷ Összességében megállapításait az Optk. rendelkezéseinek szellemisége hatja át, ez visszavezethető nyilvánvalóan arra, hogy a kódex majd’ egy évtizeden át való kötelező alkalmazása egyes jogintézményeknek a szokásjogba való rögzülését eredményezte.

A korszakból *Herczeg Mihály* 1892-ben megjelent munkáját szükséges kiemelni. Az ajándékozás kapcsán tartalmi meghatározást ad: „Az ajándékozás (*donatio*) oly szerződés, mely által valaki jogi kötelezettség nélkül saját vagyona csökkentésével másnak visszteher nélkül vagyoni jogi előnyt enged át oly célból, hogy ennek vagyonát gyarapítsa.”⁴⁸ Megjegyzi, hogy a jogintézmény rendszerbeli helye vitatott, azonban feltétlenül a kötelmi jog különös részében való elhelyezése indokolt, mivel létrejöttéhez két fél akaratkijelentése szükséges.⁴⁹ Az egyes szerződések rendszerén belül pedig a vagyonátruházó kötelek között találhatjuk közvetlenül az adásvételt és cserét követően. Felosztása hasonlít a hatályos magyar kódex rendszeréhez, de az azzal kapcsolatos megjegyzéseimet csak a későbbiekben fejtem ki.

Herczegh az ajándékozást többféleképpen *csoportosítja*. Nézete szerint a *donatio* lehet élők közötti vagy halál esetére szóló, valamint feltétlen vagy feltételes. Utóbbi eset alatt azt érti, amikor az ajándékozással szemben ellenszolgáltatás áll és ilyenkor ajándéknak ténylegesen az ellenszolgáltatást meghaladó vagyoni érték tekintendő,⁵⁰ feltéve, hogy „a csekélyebb érték mellett való átruházás bőkezűségéből történt s ez vagy nyíltan kijelentetett, vagy a fenforgó körülményekből okszerűen következtethető.”⁵¹ Herczegh Mihály mindezek alapján egy 1873. okt. 29-i eseti döntésre hivatkozással ajándékozásnak tekinti az olyan vagyonátruházási szerződést is, „melynek tartalma az átruházó ajándékozási célzatáról tanuskodik s e mellett csekély értékű, vagyis tekintettel az át-

⁴⁵ A döntést Zlinszky Imre ismerteti. ZLINSZKY IMRE: *Az ajándékozás fogalma tekintettel a hazai joggyakorlatunkra*. Jogtudományi Közöny (14) 1879, 158. p.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ JANCsó GYÖRGY: *A kötelelés átöröklése*. Jogtudományi Közöny (24) 1889, 152–153. pp.

⁴⁸ HERCZEGH MIHÁLY: *A magyar dologbeli és kötelmi jog*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés Kiadása, Budapest, 1892. 224. p.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Hasonló elgondolással már találkoztunk az Optk. kapcsán ismertett viszontajándékozás során.

⁵¹ HERCZEGH 1892, 225. p.

ruházott vagyon értékére és jövedelmeire, jelentéktelen vizontszolgáltatásokkal van összekötve.⁵²

Herczegh követi az Optk. azon szabályát, hogy az ajándék rendszerint visszavonhatatlan. A rendelkezés *ratio*ja abban áll, hogy a forgalmi viszonyokra káros hatással van a már érvényesen megkötött és teljesedésbe ment szerződések alapján kialakult tulajdonviszonyoknak a visszaállítása.⁵³ Kivételes eset tehát az, amikor az ajándék *visszavonható*, erre a következő példákat említi:

- megajándékozott oly módon bántalmazza az ajándékozót, amely alapján a szülő a gyermekét kitagadhatja,
- a kikötött ellenszolgáltatást a megajándékozott vétkessége miatt nem teljesíti.⁵⁴

Dogmatikailag ettől különböző esetként kezeli Herczegh az ajándékozás *megtámadását*, amelyre kötelesrész sértése esetén a szükségörökösök, míg tulajdonképpen fedezetelvonás esetén a hitelezők voltak jogosultak. A szerző érdekes eseti döntést ismertet ennek kapcsán, amelyben azt mondta ki a bíróság házastársak közötti ingyenes juttatás magába foglaló jogügylet a harmadik jóhiszemű felek (hitelezők) vonatkozásában hatálytalanok (*actio Pauliana keresete*, 1876. szept. 16. 7861. számú döntés).⁵⁵

Témám szempontjából figyelemre méltóak még Kiss Mór egyes megállapításai is, amelyeket 1899-ben tett közzé. Az ajándékozás szokásjogi elemei kapcsán kiemelkedő jelentőséget tulajdonít az ajándékozási szándék meglétének, valamint meghatározza az ajándékozás egyes *különös nemeit* is: így különbséget tesz jutalmazó, vegyes ajándékozás és halál esetére szóló ajándékozás között.⁵⁶ A jutalmazó (vagy érdemdíjazó) ajándékozás Kiss szerint már semmiben nem különbözik a közönséges ajándékozástól a jogi szabályozás jellegét tekintve, így a különbségtétel csupán történeti gyökerű. A *negotium mixtum cum donatione* egy vegyes szerződés, amelyre az adásvétel és az ajándékozás szabályait egyaránt alkalmazni kell. Ettől azonban különbözik a „*célmeghatározásos*” ajándék, amely azonban nem hordoz magában visszterhességre utaló jegyet, hiszen a cél teljesítése nem feltétele a jogszerzésnek, legfeljebb visszakövetelésre adhat alapot (*donatio sub modo*).⁵⁷ A halál esetére szóló ajándékozást pedig részletesen nem is elemezte, mivel az öröklési jog körébe tartozó kérdéskörnek tekintette. Ezeket a különös nemeket egyébként Kolosváry Bálint 1911-es tankönyvében még fenntartja és létezőnek ismeri el.⁵⁸

A 19–20. század fordulóján újabb magánjogi tervezetek készültek, azonban ezek közül egyiket sem fogadta el a törvényhozás, mégis a joggyakorlatot befolyásoló jelentőségük volt. Az *1900-as javaslat* lényegesen nem módosította az ajándékozás eddig is-

⁵² Uo.

⁵³ HERCZEGH 1892, 226. p.

⁵⁴ HERCZEGH 1892, 227. p.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ KISS MÓR: *A jogügyletekből származó kötelmek*. in: FODOR ÁRMIN (szerk.): *Magyar magánjog* III. kötet. *Kötelmi jog*. Singer és Wolfner kiadása, Budapest, 1899. 389–390. pp.

⁵⁷ KISS 1899, 391. p. Ez a jogintézmény valójában a meghagyásos ajándékozást jelenti, amely már megjele-
nik az 1900-as javaslatban. vö. *Javaslat (1900) 1508–1511. §§*

⁵⁸ KOLOSVÁRY BÁLINT: *A magyar magánjog tankönyve. II. kötet*. Grill, Budapest, 1911. 205. p.

mert fogalmát.⁵⁹ Az ajándékozási ígéret csak írásban volt érvényes, azonban a reálszerződési jelleg mutatkozott meg abban, hogy a dolog tényleges átadása vagy maga a teljesítés az írásbeliséget azonban pótolta. Az ajándékozó felelőssége a korábbiakhoz képest a javaslatban kiszélesítésre került és részletesebben is nyert szabályozást. Teljesítési késedelem vagy nem teljesítés miatt csak „*gonosz szándék vagy súlyos gondatlanság*” esetében felelt, míg kellékszavatosság a hiányos szolgáltatásért csak akkor terhelte, ha a hiány közlését előzetesen elmulasztotta.⁶⁰ A jogszavatosság hasonlóképpen alakult, vagyis kizárólag akkor felelt, ha elmulasztotta a megajándékozottal közölni, hogy tulajdonszerzésének a dolgon harmadik személynek fennálló joga miatt akadály van.

A javaslat különválasztotta az *ajándékozás teljesítésének megtagadására* és a már juttatott ajándék *visszakövetelésére* vonatkozó szabályokat. A teljesítés megtagadására mint a *clausula rebus sic stantibus* polgári jogi jogintézmény érvényesülésére csak egyetlen esetben volt lehetőség, ha a teljesítés következtében „*önmagát és azokat a személyeket, a kiknek tartásáról törvénynél fogva gondoskodni köteles*” képtelen lenne eltartani.⁶¹ Ez az ok a már juttatott ajándék visszakövetelése vonatkozásában is érvényesült, de csak *annyiban* kérhetett visszatérítést, *amennyiben* az a hiányzó tartási költség fedezése érdekében szükséges volt.⁶² A meg nem bocsátott *hálátlanság* is visszavonási okot képezett, amely már akkor is megállapítható volt, ha az ajándékozó közeli hozzátartozója sérelmére történt a gonosz szándékkal történő súlyos (és egyben a személyére irányuló) megsértés vagy a vagyon tetemes károsítása.⁶³ A hálátlanságot megállapíthatóvá tette a korabeli ítélezési gyakorlatban a házasságtörés, a becsületsértés vagy a tetteleges bántalmazás is.⁶⁴ A judikatúra szerint, ha a megajándékozott a jogügylet tárgyát továbbajándékozta, akkor az eredeti ajándékozót a visszakövetelés joga bármelyik (a közvetlen és közvetett) megajándékozott durva hálátlansága esetén is megillette.⁶⁵ Sajátos, és eddig nem ismert visszakövetelési esetet jelentett az, ha az ajándékozót pazarlás miatt *gyámság alá helyezték*, ugyanis ebben az esetben a gyám a gyámolt gyámság alá helyezést megelőző egy éven belüli ajándékozásait visszavonhatta, a megajándékozott azonban csak a még meglévő *gazdagodása erejéig* felelt. Nem volt azonban visszakövetelhető az olyan ajándékozás, „*amely által az ajándékozó erkölcsi kötelességének vagy a társadalmi illem követelményének tett eleget, sem vissza nem követelhető, sem vissza nem vonható.*”⁶⁶

⁵⁹ „Ajándékozás (1498. §) Ajándékozás forog fenn, ha valaki saját vagyona rovására másnak kötelezettség nélkül, ingyenes vagyoni előnyt juttat s a másik azt mint ingyenest elfogadja.” *A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezete. Első szöveg. Igazságügyminisztérium kebelében szervezett állandó bizottság szakértő tagjai.* Grill, Budapest, 1900. 334. p.

⁶⁰ Javaslat (1900) 1500–1501. §§

⁶¹ Javaslat (1900) 1505. §

⁶² Az ajándék visszakövetelésének azonban ebben az esetben sem volt helye, ha vagyoni romlását szándékosan vagy súlyos gondatlanul maga az ajándékozó okozta, vagy pedig már az ajándékozás óta tíz év eltelt. [vö. Javaslat (1900) 1507. §]

⁶³ Javaslat (1900) 1512. §

⁶⁴ KOLOSVÁRY 1911, 203. p.

⁶⁵ 1712/1913. sz., 1913. december 29. Forrás: BERNHARD MIKSA: *A polgári jogi határozatok tára egységes szerkezetben.* Budapest, 1934. 67. p.

⁶⁶ Javaslat (1900) 1517. §

A javaslat rendhagyó újítását jelentette az ajándékozás körében a *meghagyásos ajándékozás (donatio sub modo)* jogintézményének szabályozása. Ennek az volt a lényege, hogy az ajándékozó, amennyiben ő már teljesített, jogot szerez arra, hogy a meghagyás teljesítését a megajándékozottól követelje. Ez a rendelkezés azonban véleményem szerint nem összeegyeztethető az ajándékozás fogalmával, amely ezt a szerződéstípust mint fogalmilag ingyenes kötelmet határozza meg. Itt pedig már az ajándékozással szemben ellenszolgáltatás áll, sőt speciális visszakövetelési okot is meghatároz a törvény arra az esetre, ha a megajándékozott a meghagyást nem teljesíti.⁶⁷ Ezen aggályok ellenére a rendelkezés nem csupán elméletben létezett, hanem megjelent a Kúria gyakorlatában is. A legfőbb bírói fórum a *donatio sub modo*-t általában a közönséges ajándékozással azonos szabályok alá tartozó jogintézménynek tekintette, és kifejezetten tágan értelmezte. Ennek köszönhetően olyan eseteket is ebben a körben bíráltak el, amelyek a korabeli joghelyzetben is leginkább az ellátási (mai szóhasználatnál tartási) szerződés körébe tartoztak volna.⁶⁸ Külön kikötés nélkül is az ajándékozási szerződés hatálytalanítását eredményezte az, ha az ajándékozó szülőkről a megajándékozott gyermek és felesége nem gondoskodott, mivel ez a Kúria szerint egyébként is erkölcsi kötelességük, aminek elmulasztása külön feltétel tűzésének hiányában is, önmagában hatálytalanítja a jogügyletet.⁶⁹

Az 1913-ban megszülető újabb javaslat az 1900-as tervezet elgondolásain érdemben nem változtatott. A meghagyásos ajándékozás kapcsán a javaslat indokolása ellentmondásos dogmatikai megállapításokat tesz, ugyanis az indoklás szerint a meghagyás az ügylet ingyenességét nem befolyásolja, csupán a juttatott előny értéke kevesbedik a meghagyás értékével, de ez az ajándékozás ingyenes jellegét nem befolyásolja. Ezzel a megállapításokkal a fentiekben kifejtettek alapján továbbra sem tudok egyetérteni.⁷⁰

Történeti áttekintésem következő állomása az 1928-as *Magánjogi Törvényjavaslat (Mtj.)*. A javaslat nagyrészt megegyezett a korábbi kodifikációs bizottságok által kidolgozott szövegtervezetekkel. Újításként jelentkezett azon vélelem felállítása, miszerint a házastársak és jegyesek, valamint az egyenes ágon rokonok és egyenes ágon sógorok között végbement vagyoni juttatásokat ellenkező bizonyításig ingyenesnek kellett tekinteni.⁷¹ A törvényjavaslat változatlanul tartalmazta a meghagyással kapcsolatos ajándékozás intézményét, a teljesítés megtagadása, illetve az ajándék visszakövetelésének oka in az előkészítő bizottság lényegileg nem változtatott.⁷²

A szokásjogi szabályok újabb, elemző jellegű összefoglalására került sor a Szladits Károly főszerkesztésében 1940-1942-ben kiadásra került többkötetes munkában. Az

⁶⁷ A meghagyásos ajándékozás bizonyos értelemben (alapul véve a tervezet rendelkezéseit) a megbízási szerződés ismérveit hordozza magán.

⁶⁸ Vö. XI. 949. Forrás: BODA GYULA – VINCENZI GUSZTÁV: *A Jogi Hírlap Döntvénytára. Magánjog. IV. kötet* Jogi Hírlap, Budapest, 1939. 463. p.

⁶⁹ C. III. 4319–1937. Forrás: BODA–VINCENZI 1939, 465. p.

⁷⁰ *Indokolás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv törvényjavaslatához. III. kötet. Kötelmi jog.* Közlétesztési: Magyar Kir. Igazságügyminisztérium. Grill, Budapest, 1914.

⁷¹ Mtj. 1448. § *Magyarország magánjogi törvénykönyve.* Közlétesztési: A Magyar Kir. Igazságügyminisztérium. Budapest, 1928. 382. p.

⁷² Új megajándékozási okot jelentett azonban a házastárs vonatkozásában az az eset, hogy visszakövetelhetette a házastársnak adott ajándékot, feltéve, hogy a házasság felbontására kizárólag a megajándékozott házastárs vétke miatt került sor. Mtj. 1463. §

ajándékozási szerződésre vonatkozó részt Menyhárt Gáspár írta. Menyhárt szerint a továbbiakban az *animus donandit* tényállási elemként megkövetelni szükségtelen, mivel egyrészt szubjektív és nehezen bizonyítható mozzanat, másrészt a többi tényállási elem maradéktalan teljesülése feltételezi az ajándékozási szándékot is.⁷³ Menyhárt vizsgálata során helyesen különválasztja egymástól az ajándékozási szerződés és kötelelem fogalmát, minthogy előbbi létrejötte keletkezteti az utóbbit. Az ajándékozás alakisághoz nem kötött szerződés, kivéve, ha az ajándékozás tárgyának átruházásához speciális alakiságot követel meg a szokásjog (pl. ingatlan-adásvétel). A visszakövetelési/teljesítés megtagadásra vonatkozó okok közül újat ez a munka nem nevesít, a durva hálátlanság esetét azonban megszorítóan értelmezi, ugyanis Menyhárt Gáspár megítélése szerint csak olyan magatartás tartozhat e fogalom körébe, amely bűncselekményt képez.⁷⁴

VI. Az 1959. évi IV. törvény rendelkezéseinek ismertetése

A kötelmi jog különös részének felépítése az 1959. évi IV. törvényben (továbbiakban: régi Ptk.) azt a rendező elvet követte, amely szerint a szerződések élén a fogalmilag visszterhes jogügyletek állnak, míg ezeket követik azok a kötések, amelyek egyaránt lehetnek ingyenesek és visszterhesek, az egyes szerződések végén pedig a kivételesnek számító fogalmilag ingyenes szerződések helyezkedtek el. Ebből adódóan az ajándékozást a haszonkölcsönnel egyetemben a különös rész végén találtuk. A normaszöveg szerint az ajándékozás olyan konszenzuális szerződés, amely alapján „*az egyik fél saját vagyona rovására a másiknak ingyenes vagyoni előny juttatására köteles.*”⁷⁵ Az irányadó joggyakorlat szerint a kétoldalú jogügylet konszenzuális jellegéből kifolyólag az ajándék tényleges átadása a szerződés megkötéséhez nem volt szükség, az már ugyanis a tulajdon-átruházásra vonatkozó egyező akarat kinyilvánításával, illetve az ajándék elfogadásával létrejön. Az ajándékozó ígérete ajánlattételnek minősült, amelyre nézve az arra vonatkozó szabályokat kellett megfelelően alkalmazni.⁷⁶ A jogügylet tárgya bármi lehet, ha azonban az ingatlan, a szerződést írásba kell foglalni.⁷⁷ Lényeges fogalmi elem, hogy az ajándékozó vagyonának csökkennie, míg a megajándékozottnak növekednie kell, emiatt nem minősül például ajándékozásnak a vételi jog más részére történő átengedése.⁷⁸ Amennyiben az egyik fél szolgáltatásával szemben áll, de lényegesen kisebb mértékű ellenszolgáltatás vagy érvénytelen a jogügylet (uzsora), vagy vegyes szerződés jön létre, amelyre akkor kell alkalmazni az ajándékozás szabályait, ha a felek jogviszonyában alapvetően az ingyenesség a meghatározó.⁷⁹

⁷³ MENYHÁRT GÁSPÁR: *Ajándékozás*. In: SZLADITS KÁROLY (főszerk.): Magyar magánjog. Kötelmi jog. Különös Rész. Grill, Budapest, 1941. 423. p.

⁷⁴ MENYHÁRT 1941, 434. p.

⁷⁵ régi Ptk. 579. § (1) bek.

⁷⁶ MISKOLCZI BODNÁR PÉTER: *Ingyenes jogügyletek*. in: NOVOTNI ZOLTÁN (szerk.): Magyar polgári jog. Kötelmi jog. Egyes szerződések és az értékpapírok joga. II. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc 1993. 627. p.

⁷⁷ régi Ptk. 579. § (2) bek.

⁷⁸ BH 2002. 181.

⁷⁹ TÖRÖK GÁBOR (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. IV. kötet. Kötelmi jog. Különös rész. Magyar Hírlap- és Közlönykiadó, Budapest, 2006. 487. p.

Az *ajándékozó felelőssége* a jogtörténeti példákhoz hasonlóan a jogügylet ingyenességéből következően korlátozott, az csak a tulajdonszerzésre, valamint az ajándék tárgyának lényeges fogyatékoságára, az ajándékozás során abban beálló kárra, a lényeges tulajdonságról való tájékoztatás elmulasztása kapcsán keletkező kárra nézve terjed ki, feltéve, hogy az ellenérdekű fél az ajándékozó szándékosságát vagy súlyos gondatlanságát bizonyítja.⁸⁰

A korábbiakban vizsgált kódextervezetekhez hasonlóan a megkötött szerződés teljesítése *megtagadható* volt. A törvényi lehetőség a *clausula rebus sic stantibus* elvén alapul és akkor juthat szerephez, ha az ajándékozó bizonyítja, hogy az ajánlattétel, illetve a szerződés megkötése után körülményeiben, különösen a megajándékozotthoz való viszonyában olyan lényeges változás állott be, hogy a szerződés teljesítése tőle többé el nem várható.

A kódex *viSSzakövetelési* okokat is nevesített:

- *létfenntartás* kapcsán fennálló szükség, de ez csak az ajándékozóra vonatkozik, vagyis az általa eltartottakra nem (ellentétben a jogtörténeti példákkal) – *viSSzakövetelés* csak a még *meGlévő ajándéokra* történhet, feltéve, hogy az ajándék viSSzaadása a megajándékozott létfenntartását nem veszélyezteti;
- *meg nem bocsátott súlyos jogsértés esete* ajándékozóval vagy közeli hozzátartozójával szemben, az ajándékozott vagy vele együttélő hozzátartozója által – az ajándék *helyébe lépett értékre is*;
- *téves feltevés esete*, amelynek hiányában az ajándékozásra nem került volna sor és az utóbb véglegesen meghiúsult – az ajándék *helyébe lépett értékre is*.

Az első esetkör már az 1959. évi IV. törvény hatálybalépése előtt is a szokásjog része volt, és ezen a kodifikációs bizottság sem kívánt változtatni. A szabályozás hatóköre annyiban szűkült, hogy a kódex rendelkezése alapján a megajándékozott csak a saját *létfenntartásának veszélyére* hivatkozhatott, az általa eltartottakéra nem. Azonban, ha maga az ajándékozó a tartásra jogosult, az ajándék viSSzakövetelésére vonatkozó jogát ez nem érintette, a két jog együttes érvényesítésének ugyanis csak a joggal való visszaélés tilalma szabhatott határt.⁸¹ A bírói gyakorlat ugyanakkor elismert egy olyan megoldást, amelynek értelmében nem követelhető viSSza az ajándék, ha a megajándékozott járadék vagy tartás biztosításával az ajándékozó szükséghelyzetét megszüntette.⁸² A viSSzakövetelési jog mindaddig adott volt, amíg a létfenntartási veszélyhelyzet fennállt, vagyis az általános elévülési időtől függetlenül gyakorolható volt.⁸³

A második ok esetén mind a római jog, mind később a magyar szokásjog szubjektívizált, vagyis a durva vagy vastag hálátlanság fennállta esetén biztosított viSSzakövetelési jogot. Ezt a kódex nem vette át, és inkább objektív alapokra helyezte a kérdést azáltal, hogy az ajándékozó vagy közeli hozzátartozója rovására *súlyos jogsértés* elkövetését követelte meg. Ez nem befolyásolja azt az eljárásjogi tényt, hogy mindezt az

⁸⁰ régi Ptk. 581. § (1) bek.

⁸¹ Vö. Legfelsőbb Bíróság PK 77. számú állásfoglalása

⁸² MISKOLCZI BODNÁR 1993, 633. p.

⁸³ BH 2013. 41. p.

ajándékozónak kellett bizonyítania, azonban annak fennforgását vagy hiányát a bíróság az általános társadalmi értékítélet alapján döntötte el.

Az ajándékozással kapcsolatos *téves feltevésre* alapított visszakövetelési eset az egyik leggyakrabban előforduló visszakövetelési ok volt eddigiekben a bírói gyakorlatban, ezért annak tartalmi elemeit részletesen elemezte a Legfelsőbb Bíróság a PK. 76. számú állásfoglalásában. A Kúria által jelenleg is fenntartott instrumentum alapján a következő esetekben hívható fel eredményesen a vonatkozó törvényi rendelkezés:

- a téves feltevés valamilyen lényeges körülményre vonatkozik, amely nélkül kétséget kizáróan nem került volna sor az ajándékozásra;
- a téves feltevés végleges meghíúsulása;
- visszakövetelésnek az elévülési időn belül van helye, ez a jog is elenyészik azonban az elévülési időn belül akkor, ha azt hosszabb ideig nem gyakorolják;
- a megajándékozott örökösétől csak akkor van helye visszakövetelésnek, ha az a társadalmi felfogás szerint indokolt;
- ajándékozó örökösét csak akkor illeti meg a visszakövetelés joga, ha a feltevés az ő javára (is) szól és ez a társadalmi felfogás szerint is indokolt;
- nem követelhető vissza az ajándék, ha a feltevés meghíúsulása az ajándékozónak felróható.⁸⁴

Szükséges még megjegyezni, hogy a hatályát vesztt Ptk. törvényerőre emelte azt a korábbi szokásjogi gyakorlatot, amely szerint a szokásos mértékű ajándék visszakövetelésének nincs helye.⁸⁵

VII. Kitekintés a 2013. évi V. törvény vonatkozó rendelkezéseire

A tanulmány zárásaként röviden utalok a 2014. március 15-én hatályba lépett kódex egyes eltérő szabályaira. Alapvetően kijelenthető, hogy az új törvénykönyv rendelkezései fő vonalaiban követik az 1959. évi IV. törvény normaszövegében található sajátosságokat. A jogintézmény *kódexbeli elhelyezése* azonban megváltozik, és visszakertül – a Herczegh Mihály által már korábban alkalmazott kategorizálást tulajdonképpen követve – a kötelmi jog különös részének elejére, a tulajdonátruházó jogügyletek sorába.

A *szerződés tárgya* az új normaszövegben a vagyoni előny helyett a dolog lett, amelyre azonban a 6:235. § (3) bekezdésében meghatározott kiterjesztő törvényi interpretáció vonatkozik, így a dologgal egy tekintet alá esik a jog vagy követelés ingyenes átruházása is, emiatt ez a változtatás nem nevezhető érdeminek. Ingatlan ajándékozása esetén továbbra is kötelező az írásbeliség, azonban az ajándékozóra nézve többletkötelezettséget jelent az, hogy köteles a tulajdonjogon felül a dolog birtokát is átruházni.

A legnagyobb újításként azonban az *ajándékozó felelősségére* vonatkozó szabályozás törvénytörvényből történő mellőzése említendő. Tekintettel arra, hogy a kötelmi jog általános részében meghatározott jog-, illetve kellékszavatossági rendelkezések kizáró-

⁸⁴ A Legfelsőbb Bíróság PK. 76. sz. állásfoglalása

⁸⁵ régi Ptk. 582. § (5) bek.

lag a visszterhes jogügyletekre alkalmazhatóak, ez az újítás azt jelenti, hogy az ajándékozó felelősségi alakzatát a jogalkotó megszüntette.⁸⁶

Az ajándék *visszaköveteléseinek* eseteit jelentősen nem érintette a kodifikáció. A létfenntartásra vonatkozó szükséghelyzet kapcsán már nem szerepel az a kitétel, hogy az ajándék csak annyiban követelhető vissza, amennyiben arra az ajándékozónak létfenntartása érdekében szüksége van, vagyis az egész ajándék visszakövetelhető a létfenntartást veszélyeztető szükséghelyzet esetén akkor is, ha annak egésze nem is feltétlenül kell a létfenntartáshoz. További változás, hogy a jogalkotó törvényerőre emelte azt a bírói gyakorlatot, amely szerint nem követelhető vissza az ajándék ezen a címen, ha a megajándékozott az ajándékozó létfenntartását járadék vagy természetbeni tartás útján megfelelően biztosítja.⁸⁷

ANDOR GÁL

THE HISTORICAL PROGRESS OF THE LEGAL REGULATION OF DONATION IN THE HUNGARIAN SUBSTANTIVE CIVIL LAW, WITH REGARD TO THE CURRENT LEGISLATION

(Summary)

This study presents the progress of the regulation of donation contract in order to draw legal conclusions from the previous regulations to the current legislation.

This legal institute is examined in every period of time (or stage of progress) from the following aspects: the place of donation in the system of contract law (questions connected to the dogmatic character of this contract), the subject of contract, the liability of donor and donee, the several cases of donor's reclaim opportunity and the formal terms/conditions of validity.

The analysis of this questions begins with the examination of the regulation of roman law, because mainly and still this historical law system gives the ground of the modern contract law. After this preliminary approach the analysis is based on the examination of the relevant hungarian legal proposals (1514, 1795, 1900, 1914, 1928) and customary law from 16th century to 20th century.

In addition, this topic can not dispense with the research of former and current case law, therefore as a part of this paper, some of the decisions of Supreme Court are examined, too.

⁸⁶ Vö. 2013. évi V. törvény (Ptk.) Hatodik Könyv XXIV. és XXXVI. Fejezetek

⁸⁷ Ptk. 6:237. § (1) bek.